

Радосав Стојановић

К Р И В О В О

ЛИЦА:

ТОДОР

АГИМ

ЕНВЕР

ДРИТА

КОСТА

КОНОБАР

ЈАКОВ

ПЕТАР

РЕШАТ

КАЈИЦА

СВЕТЛАНА

СТРАНАЦ

Пролог и Епilog догађају се педесетих година прошлог века у Приштини, а сама драма 2000. године у Липљану.

ПРОЛОГ

ШКИЈЕ И ЖУГЕ*

(Забачени кутак у дворишту. Поред живице играју се деца Агим, Тодор, Дрита и Енвер. Поратно време, педесетих година. Приштина.)

ТОДОР: Нећу више да се играм. Увек ја надрљам. Ја морам у кречану, ја жмурим. Мене јашете.

Ја сам трула кобила!

АГИМ: А шта хоћеш?

ТОДОР: Зашто увек ја извучем дебљи крај? Нисам најгори!

АГИМ: Зато што је таква игра!

ТОДОР: И због тога нећу да се играм!

(Одлази иза живице, кући.)

АГИМ: Онда си ти шкија, да знаш!

ТОДОР *(Иза живице)*: А ви сте жуге!

ЕНВЕР: Тодор шкија, говно му прија!

ТОДОР: Енвер жуга, говно ми се руга!

ДРИТА: Ја овако нећу да се играм!

АГИМ: Ку па шкон?! *(После мале паузе)* Издаиц!

ДРИТА *(Гневно одлази)*: Ово није игра!

АГИМ *(Огорчено)*: Тодоре, ћивша нотра Миљијана!

ТОДОР: И ја твоју Мериту!

АГИМ: Ону најстарију, сисату и гузату! *(Рукама и телом гестикулише полни однос)* Ону друсну што те ваби *(Имитира је)* “Тошице, пиле, ела дома!” *(Окреће се Енверу)* А шта ти чекаш?

Што јој га и ти не спичиш! *(Обојица чине исто.)*

ЕНВЕР: Гледај, шкија, како ми прија!

ТОДОР: Пријаће теби у ћузи по голој гузи!

АГИМ: А сад ти јебем млађу, Косовку! Охохохо! Охохохо! Ону што иде с налицканим поручником! Охохохо! За сисиће сам је уватио! Види како је растурам. Очи јој свиткају.

ТОДОР: Растуриће тебе поручник, кад му кажем!

ЕНВЕР: А ја ти туцам Перунику! Перуниче, Перуниче, закркам ти у пиче!

АГИМ: Тошке! О, Тошке! Не љути се толико!

ТОДОР: Жугани!

АГИМ: Само да знаш, сад ти цепам најмлађу шкију, Светлану, што има дупе ко смоквицу. Што су је силовали Ајдареви у Тоук башти!

ТОДОР: Само изазивај! Одсећи ће ти гривчу њен Петко. Знаш добро како су се провели Љуљзим и Милован због добацивања!

АГИМ: Оће, да немам пушку!

ЕНВЕР: А сад ћу да ти повалим нону! Мајку!

ТОДОР *(Сав разјарен улети кроз живицу са мочугом)*: А сад ћу ја вама да јебем све по списку!

(Агим и Енвер се разбеже.)

* Напомена: Шкије - албански погрдни назив за Србе; Жугани, Жуге - српски погрдни назив за Албанце.

АГИМ (*Из даљине*): Куку, Годоре!

1. СЦЕНА

(Догађа се у кафани, у избегличком насељу у околини Липљана. Збег је смештен у некадашњем хангару за пољопривредне машине. Време: октобар-новембар 2000. године. Коста, Конобар, Петар и Јаков.)

КОСТА: Пети дан како ова попишуља залева божје винограде. Никако да стане.

КОНОБАР: Разглобила се небеса. Јутрос се натуштила и магла. Поље пропало у њој. Изгубило се ко Лазарево царство.

ПЕТАР (*Као да запева*): Сал једно дрво големо у пољу штрчи...

КОСТА: Читава вечност. Сан ми не долази на очи. Данима ни да тренем!

КОНОБАР: Да није ова окупација, рођено за перине и сламарицу. Још и ако нешто пригрлиш, срце да ти згреје.

ЈАКОВ: Море, рођено за вечни сан. А где се то господин жури, те не може да чека?!

КОНОБАР: Он је у тајној мисији.

ЈАКОВ: У чијој мисији, да им га спалим? Данас све мисија до мисије колико да пропаднемо.

Нико ништа не ради, сви су по мисијама!

КОНОБАР: Ма, приватној. Такорећи личној.

ЈАКОВ: А, тако. Па што не каже, можда му можемо помоћи.

КОСТА: Мени само Бог може да помогне. Бог, лично, и Кфор!

ЈАКОВ: Ала си нашао цркву у коју ћеш да се закунеш. А и спој ти је као боранија и васионски брод.

ПЕТАР (*Наставља да запева*): На то дрво сам се качио кад сам дете био...

КОНОБАР: Зар је Бог боранија?

ЈАКОВ: Тако, брате, испаде. Бог нас ил издаде, ил устукну пред светском силом, што му испаде на исто.

КОНОБАР: Одавна на небу није српски бог.

ПЕТАР: Шиптари га подмитили и ми остадосмо без Косова. Одључисмо се ко сугаре од виме.

Ритну нас у страну.

КОСТА: Тек ћемо да гинемо за Косово. Не треба се предавати одмах.

ПЕТАР (*Запева. Не зна се да ли пева или рида*): Магла паднала на тој ми равно Косово, ништа се живо не види...

КОСТА: Шта је овоме овако рано?

КОНОБАР: Пусти, од невоље - шевуднуо.

КОСТА: Отишао мало у ефе?

КОНОБАР: И ви би, да сте на његовом месту. Откад су му жетеоце побили у Широком пољу.

ЈАКОВ: Шестнаест људи искасапили у по бела дана у старограцком атару, наочиглед Енглеза.

Црни дан и црње судбине.

ПЕТАР: Сал једно дрво високо штрчи...

КОСТА: Жалим случај, мајку им злочиначку!

ЈАКОВ. Све сама родбина. Осим њега, који се сакрио у крстини, не знам је ли му ко од фамилије претекао.

КОНОБАР: Од онда овде пребива. Ноћива код пријатеља. Не сме никуд из вароши.

ЈАКОВ: Живот је свакоме мио. Поготову данас, кад не вреди ни пишљиву пару.

КОНОБАР: Свака друга кућа овде је у црни барјак завијена.

ЈАКОВ: Из дана у дан: убиства, отимачине, пљачке, макљања, ко да смо на одстрел. Стигла гамад из пизде материне, посркала лоповлук па само ара, пљачка и пустоши. Не да на њиву, у башту и свој воћњак главу да помолиш.

КОНОБАР: Кад је потписано примирје, ко да је укинут ловостај из четерес прве.

КОСТА: Ужас. Нисам могао ни да претпоставим. Где ми је памет била, да мало мрднем мозгом?

КОНОБАР: Свакоме овде живот о концу виси. Зато се и чудим да сте се одважили. Човек помисли: овај је или луд или му нека жишка прегорела.

ЈАКОВ: Сами не знате у шта сте загацали.

КОНОБАР: И још се успандрцали: “Магла! Попишуља!”

КОСТА: Да сам знао, добро бих измозгао, па се онда упрегао.

ЈАКОВ: Што си онда зором запенио: “Попишуља, попишуља!” Куда се толико журиш? Гробље нам је ту, иза цркве. Ни сто метара одавде. Нема много ни да се трудимо.

КОСТА: Не злокоби ми од зоре. Доста сам се црних гаврана наслушао.

ЈАКОВ: А ја те трећи дан слушам како заореваш. Сколеваш. Ко да су киша и магла све зло овога света. Бар једно пиво да поручиш. И ти да се опустиш.

КОСТА: Морам да будем трезан. Посао захтева опрез и концентрацију.

ЈАКОВ: Онда поручи нама. Ти не мораш. Откад су нас истерали из “Лепенке”, наш посао више не зависи ни од кише, ни од тог твог Кфора. Ми по киши боље срчемо, а кад видимо странца у униформи, уплашеног и стутуљеног – салевамо. Добијемо неку вољу, бог те пита одакле, отвори нам се неки цивун, а на очи нам се ставни ко ово јутрос. Мени је већ месец дана магла легла на очи, а и у души ми није боље. Пуста магла ме заглушила. Са свих страна ме сколило. Видиш и сам – носим црнину.

КОСТА (*Наивно*): Због магле?

ЈАКОВ: Не, због чиче. Чичу Стојана су ми утепали у град, у стан, и – опљачкали.

КОНОБАР: Пола фамилија, рекох, овде је неког свог изгубило, човече.

КОСТА: Моје саучешће и господину. Знам, све знам. Зато сам и ја овде.

ПЕТАР: Чуј: хуманитарац! Дошо си кобајаги да нам помогнеш?

КОСТА: Ма, не.

ЈАКОВ: Зашто онда? Што не кажеш, него пет дана тугу грлиш у себи? Можда неко може и теби да помогне.

КОСТА: Због пријатеља.

ЈАКОВ: Је л закасао у граду? Не може да излегне? Имам везу, ће га спасимо.

КОСТА: Па, могло би се рећи.

ПЕТАР: Па где је онда?

КОСТА: У Приштини.

ЈАКОВ: У Приштини?! А ти га чекаш овде, у Липљану?

КОСТА: У Приштини. На гробљу.

ЈАКОВ: На гробљу? Па шта онда можеш да му помогнеш, кад је на гробљу? Шта ће там?

КОСТА: Лежи.

ПЕТАР: Умро? Сиромах.

КОНОБАР: Још један Србин.

КОСТА: Сахрањен.

ЈАКОВ: И ти због њега овде дреждиш на киши? Чекаш да стане, свећу да му запалиш, гасарче ти калаисано! Алал ти вера! Бегај, бре, прике. Они гробове прекопаше, а ти топрв свећу да му палиш!

КОСТА: Дошао сам коске да му скупим у цегер и пренесем, да му их не прекопавају душмани. Није заслужио.

ЈАКОВ: Што се онда журиш, кад се он не жури?

КОСТА: Кфор ми дао дозволу на седам дана, а већ пети ова дрча не престаје.

ЈАКОВ: Ко је тај јадник? Може бит да га знамо.

КОСТА: Тодор Големовић.

ЈАКОВ: Аааа, Тодор! Онај што га убише крвници по окупацији, па га везаног за ауто улицама вукли. Тако се причало. Опрости, ако није... Само се подсећам наше несреће.

КОНОБАР: Нема шта да се подсећаш. Она траје већ шесто година као дан и ноћ.

ПЕТАР: Професор из града?

КОСТА: Он. Покопан на муслиманском гробљу, испод Врањевца. Под бројем 132. Једва се докопах папира, да га пренесем.

ЈАКОВ: Соврин син?

КОСТА: Јес. Он.

ЈАКОВ: И ти би да га склониш подаље? А за нас живе не мариш! Њега да извадиш из ове црнице, у другу земљу да га туриш! У Шумадији! Као да ће му тамо бити боље. Земља је земља: мртвим костима свуда једнака!

КОСТА: Да му коске не ргају душмани. Ред је да га макнем од некрста. Замолила ме његова сестра, а и пријатељи смо. Од детињства. Такорећи побратими. Зар да лежи у пасјој хумци, без имена и слова?

ЈАКОВ: Која сестра?

КОСТА (*После дужег размишљања*): Пааа, Милијана.

ЈАКОВ: Значи, Милијана!

КОСТА: Јесте, Милијана! Посестрима моја.

ПЕТАР (*Запева као да грца*): Сал једно дрво големо у поље штрчи. На то сам се дрво качио, кад сам дете био!

КОНОБАР: Па, је л победисмо, мајку му, а коске нам се разнизале ко покидани ђердани по туђим гробиштима!

ЈАКОВ: И мртви Срби напуштају Косово. То први пут чујем.

КОНОБАР: Много сте ви, Косовци, бре, наивни. А, да можете, на две би столице!

ЈАКОВ: Ко ме ти то, гасарче ти калаисано?!

КОНОБАР: Вама, што меркате је л вам боље са Шиптарима или са Србима!

ЈАКОВ: Ви сте први стругнули с ове земље!

КОНОБАР: Не трпимо неправду и понижење!

ЈАКОВ: Није реч о образу!

КОНОБАР: О каквом ти то образу, кад је твој дед Турчину водао опанке по авлији, док се овај рвао с његовом женом по сламарици!

ЈАКОВ (*Увређено*): Дошљачка измишљотина!

КОНОБАР: Турчин вас је правио!

ЈАКОВ (*Гневно устаје*): Кога је Турчин правио, да чујем?!

КОНОБАР: Вас, Косовце и Косоваре! Ви и не знате шта сте: Косовци или Косовари!

ЈАКОВ (*Увређен. Љут*): Сад ћу да ти јебем све по списку!

(Натмурен креће према Конобару. Овај, међутим, узима флашу из шанка и иде ка њему, спреман на обрачун.)

КОСТА *(Скочивши)*: Који вам је ђаво одједном?!

ЈАКОВ *(Одгурнувши га)*: Пусти ме, да намиримо рачуне! *(Конобару)* Сад си се излануо, пашче! А досад си ћутао!

КОСТА: Доста више! Прекините!

КОНОБАР: Вечити поданици!

ЈАКОВ: Рукама ћу да те задавим!

(Притекао је у помоћ и Петар. Раздвајају их. Смирују. Кратка станка, пошто су се наизглед примирили.)

ЈАКОВ: Нисмо ми ни алави, као ви; а кад загусти - бежанија!

КОНОБАР: Ко бежао? А ко је дизао буне и устанке?! Историја нам је сва од побуна и устанака!

КОСТА: Прекините, кад вас преклињем! Требало је то раније да расправите!

ЈАКОВ: Ваши устанци! Убијете Турчина, па беж у Србију! Убијете Шиптара – кидај с Косова, а ми – вечна предстража! Са сваким злом смо се носили, и – опстали! Ви сте нас, бре, издали!

КОНОБАР: Нас ви никад нисте ни хтели! Више сте волели Шиптаре за комшије, него нас – дошљаке! Браћу Србе!

ЈАКОВ: Кад вас краљ населио, само сте чекали прилику да продате оно што нисте стекли!

КОНОБАР: Шиптар нас је гонио, вас није! И сад вас не би...

КОСТА: Нећу више да вас слушам. У овој несрећи сте се дохватили! Доста, бре, браћо!

ЈАКОВ: Поклоњену земљу сте продавали и горе, у Београду, куповали куће и станове!

КОНОБАР: Ишли на силу и под нож, а не добровољно!

КОСТА: Шта вам је, људи? Уопште вас не разумем!

ЈАКОВ: Колевку српства сте опустели!

КОНОБАР: Какву колевку, не трабуњај!

ЈАКОВ: Колевку српског рода оставили сте туђину!

КОНОБАР: Ма ко се из колевке сели?

ЈАКОВ: Ви, дошљаци! Ми је чувамо!

КОНОБАР: А где си видео да матори живе у колевци? Колевка је док не одрастеш. И птиче прхне из гнезда!

ЈАКОВ: Колевка је за свагда!

КОНОБАР: Никако да одрастете! До смрти бисте се у колевци башкарили!

ЈАКОВ: Ви сте људи с резервним огњиштем, па вам се и може, а ја другога немам до Косова!

КОНОБАР: Али сте зато Србији камен о врату!

ЈАКОВ *(Опет скочи)*: Сад ћу да те згромим!

(Сви поскачу. Настане гужва. Не дају им да се потуку.)

2. СЦЕНА

(Одшкрину се врата. Гужва се прекида. Појављује се кудрава Решатова глава.)

РЕШАТ (*Кости*): Газдо, сал да знаш, ми смо туј! Чекамо!
КОСТА: Чекајте. Изеде нас ова дрча!
РЕШАТ: Ни данас ништа од посо?
КОСТА: Разгљивавило га много. Ако Бог да, сутра.
РЕШАТ: Ашови, лопате - све је приправно!
КОСТА: Добро, де!
РЕШАТ: Два дана леб нисмо јели. (*Обраћа се некоме иза*) Је л тако, Мустафа?
КОСТА: Добро, де! Ће видимо. За то се овај пут нисмо погодили!
РЕШАТ: И нас, Цигани, су из Моравску курталисали. Леле, као су нас млатили, коске нам поломили. Пиштољима гађали, кукала ни мајка. Гори од нас су у наше куће улегли.
КОСТА: Добро, де, не кукумавчи.
РЕШАТ: Нисмо се погодили ни оволико да чекамо, ни у муслиманско да копамо, да нас Шиптари тепају.
КОСТА: А ви немојте да чекате.
РЕШАТ: А шта ће да радимо?
ЈАКОВ: Идите!
РЕШАТ: А куде да идемо, кад је живот сладак. Цигански је, ал је сладак.
КОСТА: Идите под чардак. У конак. Даће вам нешто да једете.
КОНОБАР: Затвори врата! Маглу ми пусти у кафану. Ионако се једва видимо.

(Решат се повлачи.)

3. СЦЕНА

(На полуодшкринута врата, из маглуштине, као приказа изрони човек, огрћући кабаницом полуодевену жену. Вода се слива с њихових глава и рамена. Види се промочени су.)

КАЈИЦА: Ево, и то да видиш! Светло! Ево ти светло! (*Осталима*) Спазила у магли жижак, па бланета: “Кандило! Кандило на гробљу!” Није кандило, кажем. Светло. Крчма. Јок, она кандило, па бог. Оће да види. Ето, видела си, да се врћемо у кућу!
СВЕТЛАНА: Нећу, хоћу с људима! Дај ми цигару!

(Јаков скаче и нуди јој. Она узима. Шкљоца упаљач. Повуче два дима и збаци са себе пелерину којом је Кајица огрнуо. Забеле јој се рамена и руке. Оскудно одевена. Са њом уђе нека светлост у крчму. Кајица скочи да је опет огрне, она се не да. Сви се одједном у њу заблену. Тренутак неизвесности.)

СВЕТЛАНА (*Блесаво*): Гледајте ме!
ЈАКОВ: Кад си ушла, и да нећемо, морамо да те гледамо. Боље тебе, него маглуштину и тмицу.
КОНОБАР: Има шта и да се види. Одавна овде оваква нога није крочила.
КАЈИЦА: Немој, мори, опет! Тако она падне у фрас. (*Покушава да је огрне, да је заклони*) А што сте забленули ко у Рајину патку!?
СВЕТЛАНА: Немој никад да ме заборавите!
ЈАКОВ: Сад гледамо, за памћење ће још да се потрудиш, сестро.
СВЕТЛАНА: Упамтите ме!

КАЈИЦА: Немој, мори, опет. Расвести се! (*Успе да је на тренутак огрне, али она одбаци све. Осталима*) Шта шарате очима, не игра мечка!

КОНОБАР: А зашто, снајке?

СВЕТЛАНА: Зато што сам сад најлепша. Никад лепша у животу нисам била.

ПЕТАР: Први пут те видимо. Откуд знамо?

КОСТА: А одакле си ти, сестро?

СВЕТЛАНА (*Уноси се у лице Петру*): Зато ме и памтите! Јесте видели овакву жену? Нисте! Сад знате, видели сте најлепшу Пећанку.

КОСТА: Што јес, јес, лепа жена. То се одмах видело.

ПЕТАР: За мене мало превише друсна! Ја волим танку трепетљику. Ко што је била Сунчана, што је убише на жетви.

ЈАКОВ: Ти се у лепоту разумеш ко баба у вигань. Поваздан пиљиш у флашу!

КАЈИЦА (*Покушава да је заустави. Трчи за њом*): Па, дођи овамо! Немој да си неразумна. Обуци се! Како се не стидиш! (*Она му се измигољи из руку и излети кроз врата у маглу.*)

КОНОБАР: Лепота стида нема. И не треба да га има!

ЈАКОВ: Чича, где налете на ову бомбу?

КАЈИЦА: Пустите ме, зар не видите да је шеврднола. Правите се да ништа не видите.

ЈАКОВ: Прави се ти. Немој да облећеш и сваки час је пригрћеш!

КАЈИЦА (*Преко прага, за њом*): Ево ме, Светлана! Нисмо се тако договорили. Сад ће тебе Кајица да ухвати!

ПЕТАР: Ухвати је, чича!

ЈАКОВ (*Кад он оде*): Добро парче запало војводу. Увек на њега налети добра женска. Никад на мене. А татко може да ми буде.

ПЕТАР: Колатерална штета га задесила.

КОСТА: Какав је он то војвода? Из ког је рата?

КОНОБАР: Војвода Кајица!

КОСТА: Ратовао преко Дрине? У Босни и Крајини?

КОНОБАР: Ма, какви! Сам себе је прозвао, откад је играо у филму.

КОСТА: У филму? Овај старчић?

ЈАКОВ: Јес! Бој на Косову. Били потребни статисти. Војска, Раја. Турци. Сви смо били у турским и сиротињским цокама у том филму. А он, пошто има дорчу, био један од Лазаревих војвода у свити. Онако, без речи. Колико да је на броју. Само да јури и сече сабљом.

ПЕТАР: Истакао се у Боју на Косову после шесто година! И главу је могао за Кнеза да да, ал га нису разумели!

КОСТА: Откуд Кајица у Лазаревој војсци?

ЈАКОВ: Па то нема везе с историјом. Чуо чиле за Кајицу, допало му се, па се сам прозвао тако. А ми прихватили.

КОНОБАР: И крене јуриш српске војске на Газиместану. Камере зује са земље и из ваздуха.

Снима се. Слегло се тушта и тма војске, ко на правом бојишту. Редитељ виче: “Стоп! Стоп! Сцена завршена!” Али Кајица на свом дорату јури даље низ ридове, гони и сече Турке.

Редитељ се дерња: “Ти, матори, стани! Стоп, кад кажем! Прекинућу снимање!” А Кајица:

“Море, да их просечем, маму им душманску, кад нам погубише цара!” Уживео се ко у откос и дебелу детелину. Следећа сцена умало да крене без војводе Кајице. Дојадила замлата редитељу да јој објашњава, да га зауставља...

(На сцену нахрупи Светлана. На голе груди привила разнобојно опало лишће. За њом, без даха, Кајица.)

КАЈИЦА: Зашто то чиниш од себе, Светлана? Лепото?

СВЕТЛАНА: Скупљам писма обожавалаца!

КАЈИЦА *(Ту успе да је огрне кабаницом)*: Добро, добро, чичина! Сад бар имаш шта да читаш. Шта ти пишу? Ево, сад ћеш ти у сопче, насамо да читаш, да ти нико не смета. И да се огрејеш!

СВЕТЛАНА: Младожења ме тражи сву ноћ по Косову, с фењером, на коњу.

КАЈИЦА: Наћи ће те он, ништа не брини. Идемо у сопче.

СВЕТЛАНА: Младожења ме тражи сву ноћ по Косову, с фењером, на коњу!

(Кајица је одводи у скрајнуту собицу иза шанка.)

КАЈИЦА *(Пошто се брзо вратио)*: Кајем се што их све не посекосмо. Што не потаманисмо губу, кад нам се пружила прилика!

КОСТА: Кога, побогу?

КАЈИЦА: Како кога – па Турке! Да нам цара Лазу убију, а не осветисмо га!

КОСТА: Какве везе имају Турци с овим џумбусом данас?

КАЈИЦА: Све је то њихово зло семе посејало.

КОНОБАР: Па оно су наши људи у турској одори били. Филм је то, брајко!

КАЈИЦА: Нека су, кад су обукли душманске дрешке. Све их је требало сабљом: фике, фике! Не да се оволико буљука накоти!

ЈАКОВ: Ти то Светлану од њих браниш. Храбар си, чиле, нема шта! Живот је ово, а не филм!

КАЈИЦА: Од себе саме је браним. Не видиш да је чељаде у страви врднуло. Не помаже ни саливање страве, ни гашење урока. Од лекова се мало открави.

ЈАКОВ: И паде теби у шаке, да је ти огрћеш, да не озебе на ову маглуштину и дрчу.

КАЈИЦА: Паде! Сам Бог је послао да се о њој старам. Зло би било да је у вашим рукама. А не дај Боже да су је се Шиптари докопали.

ЈАКОВ: Ааа, ми давимо. Ми смо зверке са Голеша и из Липовице.

ПЕТАР: А одакле ти је послао, ако се сме знати?

КАЈИЦА: Из Пећи. Чим мало дође к себи, развезе ко да јој није ништа. Привила уз себе два албума фотографија и ништа више. Каже била учитељица. Лепотица са балова на Бистрици.

ПЕТАР: Па, шта је чекала? Што на време није умакла?

КАЈИЦА: Била је киднапована пре бомбардовања. Прошла кроз шиптарске логоре. Руски војници је открили испод Голеша, код Магуре, и пребацили у бресјански збег, а она и одатле побегла у манастирски конак. А и ту јој, јадници, нема смираја. Уз две призренске фамилије, које сам примио у свој дом, мислио сам да се и она скраси, док јој се разум не врати, те нађе свој пут у овом комешању и погибелји.

КОСТА: Дај Боже, да се опорави. Згодна жена.

ПЕТАР: Не липши магаре до зелене траве. Жиг лудила јој је на челу. И моја Сунчана је имала тако лепо чело и дугу косу.

КАЈИЦА *(Пошто добро загледа Косту)*: Овога човека не познајем. Није из нашег краја.

КОНОБАР: Скрбна времена. Пуно избеглица, погорелица, сваке врсте невољника, без дома и фамилије.

ЈАКОВ: А шта вреди и да га знаш. Несрећник ко и ми. Дошо по побратима.

КАЈИЦА: А где му је побратим, те га овде чека? Оће л скоро да наиђе?

КОСТА: На гробљу. Покојник.

КАЈИЦА: Страдао од башибозлука? После упада?

КОСТА: Тако је, чича.

КАЈИЦА: Од којих је?

ЈАКОВ: Од Големовића. Професор Тодор. Тошке из Приштине.

КАЈИЦА (*Упиљи се у Косту*): Знаш ли, бре, шта је он мени?

КОСТА: Откуд да знам, чича, кад те први пут видим?

КАЈИЦА: Кум, прикане! Кум! Еј, куме мој! Црни кумашине!

КОСТА: Кум?!

КАЈИЦА: Еј, наше погибелји! Ко ће праунуке да ми крсти, кумашине?!

ЈАКОВ: Добро, де, чича! Прошло толико времена.

КАЈИЦА: Кум, јашта! Од старина. Од Косова. Совра, његов отац, све Исаиловиће је крстио. Зато смо, фала Богу, живи и здрави. Старо кумство се не заборавља. Нисам му могао на сарану. Касно смо за несрећу сазнали.

ЈАКОВ: Пола фамилија одавде до Вучитрна Совра је окумио. Да ти то потанко исприча мој стари.

КАЈИЦА (*Конобару*): Дете, дај нам по љуту, за покој његове напаћене душе! (*Косту*) Кад пођеш, јави да му и ја гроб обиђем.

ЈАКОВ: Ниси разумео, чича, господин хоће Тошкета да пресели.

КАЈИЦА: Ееј, који је Совра човек био. Мало је таквих родила ова земља. Морам да устанем, кад му име поменем.

КОНОБАР (*Носећи ниће*): Свакојак се приче о њему преду.

КОСТА: Знам само да је Тодор због тога пропатио. Од малена страдао. Пропиштао ко жути.

КАЈИЦА: Како и да не страда, кад је Совра био бог и батина у краљево време. Све је он могао да заврши у власти. Србину се увек нашао. А не ко ови подрепаши, потукачи и пошущњари.

ЈАКОВ: Са жандармима качаке хватао по Дреници и Коџа-Балкану.

КОНОБАР: Сад се тек види колико је био у праву.

КАЈИЦА: Кажем: голем газда! Пашићево имање на Газиместану купио; пола Орловића је било његово, па Мазгит, Лазарево, Ајвалија и Кривово, испод Голеша, према Дреници. Вуновлачара, кречане, крчме, млин и фуруна. Кујунцилук у Јањеву.

КОСТА: У нашим новинама писало да је био народни непријатељ, први четник на Косову. После тога је Тодор у школи надрљао.

КАЈИЦА: Тај четништво није ни омирисао. Био је газда.

КОНОБАР: На Косову их и није било. А балиста тушта и тма.

ЈАКОВ: Кад је нестао, при крају рата, имање, куће, газдинство су му запосели и раскрчмили Шиптари, они што су на њему надничили, и рођени брат, партизан, у договору с њима. Нова власт им је то укњижила. А жену са седморо деце на сокак избацила.

КОСТА: Тодор је био посмрче, а највише је невоља повукао.

КОНОБАР: Нико не зна како је Совра скончао.

КАЈИЦА: Тај је жив, да знате!

ЈАКОВ: Где жив, чича. Пола се века није појавио, ни глас о себи пустио.

КАЈИЦА: Ко каже да се није појавио? Нисте га видели – па се није појавио! Комуњарска пропаганда! Обишо је он Косово уздрук и попреко – под другим именом и ликом – и све видео. Једино је тај могао да смисли одбрану од овог зла што нас је снашло, да су му дали.

ЈАКОВ: Обишао на куково лето. Не заноси се, стари! Матор си да бургијаш!

КАЈИЦА: А како су му се три ћерке удале у Немачкој? Ко их је одвео? Запртиле тек онако преко белог света ко наше сељанке уторком лукац на пазар у Приштину?

КОНОБАР: Један војвода у озбиљним годинама не би смео тако да говори.

КАЈИЦА: Кад вам велим. Видра је то човек. Примером својим је сведочио какав треба да буде Србин да би српство под овим небом опстало.

ПЕТАР: Тако је, чича. Курцем су нас помлатили, а не памећу. Оним што свака будала има и може. А наше шмизле – стисле се – ако стигну једно две да роде и квит! Завршиле посао!

ЈАКОВ: Ћути ти, што си пао с крушке, па се пореметио. Тридесет си утерао у гузицу, а жену још омирисао ниси. Ти ћеш да говориш о породу. Нас су сјebile наше вође са кечетом на глави!

ПЕТАР: Сунчану сам хтео да женим, ал ме изедоше зликовци! Ни на гроб не могу да јој одем. А шта теби вреди што си се женио, кад си на једно остао. Ако те Шиптари не омандају, зет ће из куће да те искара.

КОСТА: Срби су требало да се жене кучкама и мачкама, да би стигли њихов накот. Једино тако. Другу могућност не видим.

ЈАКОВ: Не бојте се, добро бити неће, када Србин на Србина креће!

КАЈИЦА (*Одједном се досетио*): Да видим Светлану. Нешто се много забавила у соби.

КОНОБАР: Чича, да срачунамо ово за подушје.

КАЈИЦА: Подвуци црту, дете!

КОНОБАР (*Рачуна*): Три пута седам, плус две, и ово сада, и оно од петка, и два пива ономад, укупно петсто осамдесет седам!

КАЈИЦА (*Из старинске кесе вади некакав новчић и баца га на сто*): Изволи!

КОНОБАР (*Збуњено*): Шта је, бре, ово, чича?!

КАЈИЦА: У реду је!

КОНОБАР: Еј, није ово филм!

ЈАКОВ (*Вади новац и даје*): Пребиј и онај мој дуг.

4. СЦЕНА

(*На вратима се појављује кудрава Решатова глава.*)

РЕШАТ: Газда, стала попишуља!

КОСТА: Фала богу, једном и то да дочекам. Највише мрзим кад киша пада а посао стоји!

РЕШАТ: Само се магла много згуснула. Не види се небо за сутрашњу прогнозу.

ПЕТАР (*Запева-зајеца*): Сал једно дрво големо у пољу штрчи...

КОСТА: Још боље по магли, да нас не ометају.

РЕШАТ: А ако наиђе сарана? Ових дана се свашта ваља у граду. Мртвих на све стране.

КОСТА: Поранићемо. Пре ценазе и укопа. Одмах јављам мајору из Кфора.

(*Из џепа вади мобилни.*)

РЕШАТ: Значи, зором. Ја и Мустафа.

КОСТА: Нико нам више не треба. Ови из Кфора зачепрље плитко. О кучету би се боље постарали.

РЕШАТ: За остало да не бринем?

КОСТА: Све је у колима. Да дуне неки ветар, земља да се оцеди од онолке водурине.

РЕШАТ: Не брините, копао сам ја и на српском и на турском гробљу.

КОСТА: Знам, де.

РЕШАТ: Ће повећаш и надницу за оволко чекање.

КОСТА: Лако ћемо, кад завршимо. Кад је било проблема?

РЕШАТ: Само питам. Знам да вам је срце широко!

ЈАКОВ: Зашто ноћас то не обавите?

КОСТА: Зато што је мрки мрак. По мраку и Кфор напуни гаће. А и поп Милутин треба да опоје гроб. Да не потежем човека по пасјем времену.

ЈАКОВ: Поп вам тамо и не треба. Турско је гробље.

КОСТА: Ал је крштена душа сахрањена.

РЕШАТ: Значи сутра, газда?

КОСТА: Ако Бог да. Да сте овде у пола шест. Остало је моја брига. *(Плаћа конобару. И више но што треба.)*

РЕШАТ: У реду, господине.

КОНОБАР *(Сервилно)*: Хвала! Изволте визиткарту! *(Пружа му визиткарту и придржава му јакну да се Коста обуче.)*

(С улице допре хук аутомобила и одједном рафал у прозоре. Сви полегају испод столова и иза шанка, пре но што нестане светло.)

5. СЦЕНА

(Дан после. Јутро. Конобар, Јаков и Петар, потом Светлана и Кајица.)

ЈАКОВ: Данас је најјевтинији људски живот.

КОНОБАР: Сваки башибозлук се примио закона и одсеца по свом мераку.

ЈАКОВ: Да је ствар само у томе, но свако мисли, кад нема никакве државе, да је дошло време да сâм намири правду.

КОНОБАР: А дао бог, од мајчине сисе у свакоме чучи по нека неправда.

ЈАКОВ: И тако наплати оно што се животом не плаћа.

КОНОБАР: Скупљи је данас хлеб но људска глава, скупљи ти је брав на Голешу, но српско село под Голешом.

ЈАКОВ: И образ људски је посрнуо. Ем што су Шиптари на свој канон пљунули, но и нашим закон без државе постао ништароба.

КОНОБАР: Ономад рођаци поарали рођака. У по дана разнели му сву имовину. Веле: “Кад је стругнуо за Србију, тако му и треба!”

ЈАКОВ: Можда ће се човек вратити. Сигурно није заувек.

КОНОБАР: Кажу боље да се не врати. Што је онда уопште палио кола?

ЈАКОВ: Децу да склони.

КОНОБАР: А ми ко да немамо нејачад!

ПЕТАР *(Пева жаловито и тихо)*:

Стојна мома бразду копа,

Бразду копа дан до гроба...

(Улазе Кајица и Светлана, која је огрнута кабаницом, уз груди пригрлила торбу. Смирена је.)

КАЈИЦА: Ко је јуче умро, данас се већ покајао. Подиже се маглуштина. Тако сам некако јутрос полетан.

ЈАКОВ: Кад угледам Шару међу облаке, знам где сам и све ми је потаман.

ПЕТАР: А ја кад је спазим аветну, ко да сам је на леђа запртио.

(Наставља да запева.)

Стојна мома бразду вади,
Бразду вади, цвеће сади,
Цвеће сади, венац плете,
Венац плете дан до гроба.

КАЈИЦА *(Показује на Петра)*: Још му се није разданило.

КОНОБАР: И никад неће, војвода. Таксират. Црна његова јутра. Црње његово певање. Заузео бусију у кафани и рида ко рањени пас.

ПЕТАР: Изеде ме Сунчана. Како је не сакрих испод снопља!

КОНОБАР: Нека, Петре! Нека!

ПЕТАР: Само ја знам како ми је!

ЈАКОВ: Божја воља, шта ћемо.

ПЕТАР: Лакша би ми била црна земља, но што сам освануо. Сваке вечери молим Бога да сутра не осванем.

КОНОБАР: Издржаћемо. Зато смо људи.

ПЕТАР: Сам се са собом борим у четири зида, ко моја Сунчана у гробу.

СВЕТЛАНА *(Узнесено. Кокетно)*: Ево мојих албума! Мојих лепих слика!

КАЈИЦА: Опет имам осећај да смо у Србији. А понекад ми се чини да сањам ружан сан.

ЈАКОВ: А где бисмо били, чича?

КАЈИЦА: Јуче, нешто, нисам веровао.

КОНОБАР: То је зато што смо у затвору.

КАЈИЦА. Још је далеко од робије.

ЈАКОВ: Из затвора се једном изађе, а из гроба само ако те откопају, ко покојног Тодора Големовића.

КАЈИЦА: Јес, ја се занео, обрвале ме бриге, па не питах за господина и Цигане.

КОНОБАР: Поранили зором, уз пратњу Француза.

ЈАКОВ: Дај Боже на миру да опосле.

КАЈИЦА *(Жалобно)*: Мени је место јутрос било тамо.

ЈАКОВ: Ти си се, чича, показао. Кум за кума, што рече народ. А јуче си, уз чашу, овде цмиздрио и нарицао ко задушна баба.

КАЈИЦА: Па, да ти речем, мој прави кум је Совра, а Тоша је некако према нама био суздржан. Повучен. Мешали се нисмо. Само поштовање – што јес, јес, да не грешим душу.

ЈАКОВ: Тоша ти је био човек у невољи. Од малечког на кантару. Стално праћен, мерен и провераван. Без заштите и кућног ослонца.

КАЈИЦА: Па и данас нико није на сигурном и на своме.

ЈАКОВ: Сви смо ми у чабру, а заваравамо се. Просто се питам јесам ли ја онај Јаков од јуче?
Оуглао сам, бре, на несрећу, оглувео на смрт. Ништа више не може да ме ражалости, нит
зарадује.

КАЈИЦА: Да сам бар умро млад да не гледам ово расуло и једем се ко месец.

(Светлана за Петровим столом вади албуме из торбе.)

СВЕТЛАНА: Овде је цела моја историја! Мој живот и моја лепота. Моја породица. Многих
ликова се више не сећам, била сам мала, а неке су и пожутеле. Још су од пре мог рођења.
Кад су бомбе почеле да прете, прво су ми на памет дошле – фотографије! Једини сведоци да
сам живела. Да сам била млада.

(Конобар доноси Светлани пиће. Кад то примети, Кајица скочи.)

КАЈИЦА: Врни то! Не сме она! Никако!

ПЕТАР: Ни паеритив?

СВЕТЛАНА: Хвала.

(Куцнувши се с Петровом чашом на столу искати.)

КОНОБАР: Нека се мало згреје.

КАЈИЦА: Светлана, душо, знаш да ракија не долази у обзир. *(Конобару)* Стање јој се одмах
погорша. Сад ће опет да се врне она њена фантазија. А лекар је забранио.

ПЕТАР: Вратимо се фоткама.

КАЈИЦА: Љут сам, да знаш, Светлана!

СВЕТЛАНА: А колко сам тек ја љута! Моје те слике нису занимале. Ниси имао времена за моје
минуле године. Закупио си ме: лекар, болница...

КАЈИЦА: То је за твоје добро.

СВЕТЛАНА *(Са фотографијом у руци, Петру)*: Ово кад сам била изабрана за лепотицу три
Бистрице, у Пећи.

КАЈИЦА: Више ме ништа не занима што је прошло. Јер све што је прошло само је успомена и
туга; и да га у сну дозиваш, вратити се неће. Живот је само једна скршена грањка. Пуна
кола кад се на друму скркају, пукне срчаница. Е, то ти је живот. И ти стојиш поред њих, а
крај тебе други пролазе, пролазе. И нико не види твоју несрећу. Нико да сврати пажњу и да
ти помогне.

ПЕТАР: Види ову са плаже. Ух, каква је ово риба у шортсу!

СВЕТЛАНА: Испод моста у Руговској клисури. Није то ништа, тек ћеш да видиш каква сам била!
Ту су и фотоси са феријалног...

ЈАКОВ: Може ли то и до мене да дође или да слушам пренос?!

*(Светлана му пружа други албум с хрпом фотоса, који испадају. Кајица и Јаков их купе и
почињу да се уносе у њих.)*

СВЕТЛАНА: Старе породичне слике. Пола људи са њих и не знам. А ово су *(показује на хрпу код
Петра)* лично моје. Мој први младић. Убише га жуге на матурској у “Дечанским

боровима”. Скакавцем у стомак. Тада смо заједно славили велику матуру и веровали у живот и срећу.

(Кајица одједном поскочи, држећи фотографију.)

КАЈИЦА: Совра! *(Витла фотографијом)* Не био ја Кајица, ако ово није Софроније Големовић. Мужина с брчинама! Србенда! Оваквог га памте Дреница, Лаб и Ситница.

СВЕТЛАНА *(Из албума истргне другу слику и пружи му је)*: А ово сам ја од годину дана, у његовом наручју!

КАЈИЦА *(Сав џепти, узрујан, набивши шајкачу на очи)*: Совро, кумашине мој! Кам те сад да нам кажеш шта да чинимо! Шта би ти урадио да си на нашем месту, куме мој мили? Опет нас издадоше и оставише! Шта кажеш за ову несрећу?! Изедоше нас! *(Јеца.)*

ЈАКОВ: Ево још једне са чичом. У позадини гостионица “Европа”.

КАЈИЦА *(Тарући рукавом сузе)*: Тако му се звала кафана с преноћиштем! Сада хотел “Унион”.

СВЕТЛАНА: Мој тата!

КАЈИЦА *(Запрепаићено)*: Твој? Совра твој отац?!

СВЕТЛАНА: Мој отац! Тако ми је говорила мајка. Нисам га упамтила.

КАЈИЦА: Па и како би, кад је рано нестао. Дај погледај ме боље у очи.

СВЕТЛАНА *(Уноси му се у лице)*: Шта имаш да видиш? Бездан у њима!

КАЈИЦА *(Пиљи у њу, па се пљесне по челу)*: Пу, мајку му, како одмах нисам приметио! Пљунути Совра! Дај да те загрлим. *(Грли је)* Има Бога! Има Бога! Ти си та Соврина мезимица!

ЈАКОВ: Ето, сад си нашао кумицу!

КОНОБАР: Да се, чича, ниси мало прешао? Ко зна чије су то фотографије и где их је у бежанији покупила. Ко јој их је тутнуо у руке да је облаже ко дете звечком.

КАЈИЦА: Ко је Совру једном видео, заувек му се урезао у памет. Није то обичан човек.

ЈАКОВ *(Пружајући фотографије Конобару)*: Предратни господин са муштиклом, штапом и шеширом.

6. СЦЕНА

(Док се они љубе, упада човек сморен, испрскан блатом. По одећи се види да је странац. Стоји на вратима и неко време их изгубљено посматра.)

СТРАНАЦ: Добар ви дан!

(Готово га не примећују.)

СТРАНАЦ: Казао добар ви дан! Можда треба *мир дита*! Више не знам где се налазим и с ким зборим! И како да с људима разговарам!

ЈАКОВ *(Кад га угледа)*: Не знамо ни ми. Али за сада је довољно прво што сте рекли. *Мир дита* задржите за механу иза кривине.

КОНОБАР: Имам осећај да сте залутали?!

СТРАНАЦ: Залутао? Ја скроз изгубљен! Данима базам по каљуга. На прав пут не изађем.

КОНОБАР: Изгубили сте се у магли или вас гоне?

ЈАКОВ: Овде су остали само прогоњени и гоничи који гамижу из магле.

СТРАНАЦ: Ја из Америка. Срб.

ЈАКОВ: Србин?! Добро дошао, Србине! Седи! *(Посади га на столицу.)*

КОНОБАР: Мора да сте одавно отишли?

СТРАНАЦ: Ја родио тамо. Први пут у Југославија. Пардон, Србија. Признам само Србија! И Косово – колевка!

СВИ (*Устану и вичу*): Србија! Србија! Србија!

КАЈИЦА (*Укључујући се у разговор*): Баш си нашао време, земљаче, кад ћеш да забасаш у ову недођију.

СТРАНАЦ: Ја бих нешто загрејати се.

ЈАКОВ: Нешто онако, жестоко? По нашки?

СТРАНАЦ: Пардон, шљивовица!

КОНОБАР: Одмах дође!

СТРАНАЦ: Пет дана како приспео Косово и само одим околo наоколo. Ко по мраку. Пипам, пипам. Ништа. Нигде знака. Бем ти српска улица. Каљуга и *магла*. Што не направите путеве, поставите знаци?!

КОНОБАР (*Носећи пиће*): А зашто идете у круг?

СТРАНАЦ: Тражим једно место.

КОНОБАР: Које место?

СТРАНАЦ: Кривово!

КОНОБАР: Да тражите *правово*, зачудио бих се. Све вам је овде *кривово*!

КАЈИЦА (*Одважно*): То више не постоји! Слободно га заборави!

СТРАНАЦ (*Пошто је сео*): Не постоји! Не постоји! Сви кажи не постоји! Лако рећи не постоји! (*Вади папир*) Овде лепо пише Кривово, код Липљан и Приштина, *виа Пећ*! И стара мапа кази Кривово!

КОНОБАР: Онда сте залутали. Ово је пут за Ћаф Дуље и Призрен.

СТРАНАЦ: Залутао? Пет дана залутао? Како залутао? Стално кази залутао.

ЈАКОВ: Више ни за шта нисмо сигурни да је постојало, и кад знамо да га је било!

КАЈИЦА: И да је постојало, више га нема, земљаче! Испарило четерес прве!

СТРАНАЦ: Како испарило? Није вода, није магла, снег није. Кривово, село, педесет пет кућа, на превали, под Голеш планина!

КАЈИЦА: Једноставно, балисти га спалили и затрли! Слистили огњишта за сва времена!

СТРАНАЦ: Спалили? Затрли?

КАЈИЦА: Јашта, но спалили. И Срби се више тамо нису скућили.

ЈАКОВ (*Виче*): Комунисти донели закон који није дао да се врате на своје.

КАЈИЦА: И сад је тамо угар. Утрина. Урасле задружне њиве. Све сами чкаљ, глог и коприва. Запуштено и запустело.

СТРАНАЦ: И шта ћу сад ја радим без Кривово?

ЈАКОВ: Што и ми, прике. Педесет година без њега, а с њим у души, ко са теретом.

КАЈИЦА: Откуд ми знамо, земљаче. Није то једино наше затрто. Оуглали смо, па нас више и не боли.

СТРАНАЦ: А, можда, гробље стоји, ако је село пустињак?

КАЈИЦА: И гробље, и село – све! Камена на камену нема!

СТРАНАЦ: Па шта ћу радим сад?

КОНОБАР: Не знамо какве имате намере.

СТРАНАЦ: Намере? Шта је то намере?

КОНОБАР: Који вам је циљ? Шта желите?

КАЈИЦА: Које вас муке море?

СТРАНАЦ: Последња воља. Да испуним последња воља.

ЈАКОВ: Баш сте нашли време за последњу вољу.

КОНОБАР: А и место сте одабрали. Које и не постоји.

СТРАНАЦ: Не моја последња воља. Његова последња воља.

КОНОБАР: Чија, ако не ваша?

СТРАНАЦ: Његова. Мистер Стоун Кинга, из Америка.

ЈАКОВ: Додуше, све је више странаца, пошто смо под окупацијом, али дозволи ми да питам: шта ће тај овде?

СТРАНАЦ: Ноу. Не разуме. Мистер Стоун некад живео Кривово, и оставио последња воља.

Аманет, како кази: сарани Кривово. Липљан. Србија. Ја изврси тестамент. (*Вади папир*)

Пише, ево! Сто хиљада толар примио за изврси тестамент. Толки пут превалио и сад нема Кривово, а лепо пише!

КАЈИЦА: А шта ће тај мистер у Кривово у зло време?

СТРАНАЦ: Па мистер Стоун Срб!

ЈАКОВ: Србин?

СТРАНАЦ: Некад звао Софроније Големовиц!

КАЈИЦА (*Запрепаићено*): Софроније Големовић? Совра?

ЈАКОВ: Није могуће!

КОНОБАР: Управо смо о њему расправљали.

СТРАНАЦ: Могуће. Све могуће.

ЈАКОВ (*Показујући Странцу стару фотографију, која му се затекла у руци*): Овај? Да није то овај муж?!

СТРАНАЦ (*Дуже пиљи у фотографију, уз благ осмејак*): О, мај Гад, Јес! Мозе! Совра! (*Одједном се досетио*) Ви дочек?! Рођаци? Загрлим! (*Грли Јакова.*)

ЈАКОВ (*Показује на Светлану*): Ово му је ћерка!

КАЈИЦА (*Збуњен и нестрљив*): Па где је, човече? Што одмах не кажеш?!

СВЕТЛАНА: Шта је, људи? О чему се ради?

СТРАНАЦ: Кола! Казим: пет дана по магла и киса трази Кривово. Нико не зна. Неце казе. Сав сам блато, кал, блузгавица.

КАЈИЦА: Доста с том маглом и кишом!

КОНОБАР: Колима потегли из Америке, аууу!

СТРАНАЦ: Ноууу! Досли авион. Софија. Изнајмим онда ауто и софер. Па задрзи на граница. Папири. Дозволе. Полиција.

ЈАКОВ: Знали сте шта се овде збило, па ипак сте се запутили.

СТРАНАЦ: Нико не зна кад цовек умре. Ја изврси тестамент. Пријатељ стари плати све: пут, погреб, свестеник, опело. Споменик.

КОНОБАР: Мајку му, и споменик потегао?! Ауууу!

СТРАНАЦ: Ноу, ноу! Купи!

СВЕТЛАНА: Ко је то умро?

ЈАКОВ: Твој отац!

СВЕТЛАНА: Други пут?

ЈАКОВ: Ваљда једини пут!

СТРАНАЦ (*Показује им да изађу*): Мозе види! Улица!

СВЕТЛАНА: Људи, мој отац жив! Умро!

СВИ (*У један глас*): Да га видимо, човече!

(Излазе да се увере. За њима и збуњена Светлана. Затим уносе ковчег, постављају га на два састављена стола. Светлана крај ковчега. Сви немо стају у ред и изражавају јој саучешће. На крају се окупе око ковчега.)

КОНОБАР (*Чита на ковчегу*): Софроније Големовић 1903 – 2000. година, ћирилицом, српски, лепо ко да га је поп Милутин руком својом искитио.

ЈАКОВ: И леп ковчег одабрао. (*Куцка га*) Резбарен. Храстовина! Царски!

КОНОБАР: Кажу да је и био цар.

ПЕТАР: Шта ти је човек. Носталгија га поједе ко сипац греду у кући. Потего из пизде материне! Ни мртав не може без завичаја. Ту где му се семка зачала, хоће и да почине!

КОНОБАР: Сто хиљада долара бацио да га овде сахране. То се зове саможивник, а не носталгија. Могао је унуке са тим доживотно да намири.

ЈАКОВ: У време кад и мртви беже с Косова, он се врће!

КОНОБАР: Али мртав! Жив ни за живу главу није смео да привири. (*Кратка пауза*) Да није нека подметачина, море! УЧК!

ПЕТАР: Откуд је могао да зна да ће овде да се зарати. Можда је поверовао да је Косово освећено, па хтео у миру да почива под крушком у Кривову, али му није суђено.

КОНОБАР: Ако је у сандуку оружје, па експлодира, све ће да нас разнесе! Бежите!

(Сви се разбеже да се склоне било где, само странац остане тамо где је и био и Светлана уз ковчег, загрливши га.)

СТРАНАЦ: Људи, није подвала! Софроније Големовиц!

(Сви се полако враћају назад. Конобар пуни чаше ракијом и даје свима. Једну узима и за себе.)

КОНОБАР: Нека му је лака земља!

ЈАКОВ (*Одасне, па испије*): Бог душу да му прости!

ПЕТАР: Наздравље остатку!

КАЈИЦА: На спасеније! Амин, Боже!

СВИ: Амин!

ПЕТАР (*Запева жалостиво*):

Стојна мома бразду копа,
Бразду копа дан до гроба...

7. СЦЕНА

(Касно поподне истога дана Конобар, Решат и Јаков.)

КОНОБАР: Долази и господин Коста?

РЕШАТ: Он је отишао!

КОНОБАР: Ипак, свратиће?

РЕШАТ: Не верујем. Пратња се узмувала. Један војник рањен...

КОНОБАР: Како онда поручујеш у његово име?

РЕШАТ: То је моја брига!

ЈАКОВ: Дај, бре, човеку, кад ти вели! То са Костом је њихова ствар.

РЕШАТ: Јес, шта ти бринеш моју бригу? Није нам први пут!

ЈАКОВ (*Изненађено*): Шта вам није први пут?

РЕШАТ: Пусти сад, излетело ми!

ЈАКОВ (*Љутито*): Питао сам: “Шта вам није први пут?!”

РЕШАТ (*Снебивљиво*): Па, то!

КОНОБАР: Види њега како врда! И мене си хтео да заврнеш!

ЈАКОВ: Немој да устанем!

РЕШАТ (*Поплашено*): Па то, да селимо мртве.

КОНОБАР: Излану се пашче! (*Јакову*) Видиш, људи развили посао! Бизнис!

РЕШАТ: Ако ћемо право, смрт је и највећи посао! Тако каже Коста!

КОНОБАР: Уносан, а?!

ЈАКОВ: Колко сте их досад преселили?!

РЕШАТ: Десетак. Двадесет. Откуд знам! Питај Косту!

КОНОБАР: Нисте ви тако наивни! Јок!

РЕШАТ: Ко је рекао да смо наивни?

ЈАКОВ: Згрћете на туђој несрећи!

КОНОБАР: Ради радња! Што више мртвих, вама боље!

ЈАКОВ: Цвета посао, је ли?!

РЕШАТ: Хвала богу, не жалимо се!

ЈАКОВ (*На крају живаца, скочи*): Овога ћу да задавим, ако не умукне!

РЕШАТ: Нећу ни реч више, бате. Омакло ми се!

КОНОБАР: Омакло се теби те си жив!

ЈАКОВ: А шта је с оним војником?

РЕШАТ: Којим војником?

ЈАКОВ: Оним што је рањен!

РЕШАТ: Опалила му пушка!

ЈАКОВ: Баш си објаснио! Како, бре, опалила?

РЕШАТ: Тако. Кад смо откопали леш, извадили сандук и понели га у кола, клизне Мустафи из руку његов крај и падне. Ја свој држим чврсто, али поклопац одскочи и отвори се сандук. А тамо човек ко да је данас сарањен. Истина, измрцварен, претучен. Мртав. Али целцијат! Оволике очи искоколачио, ко филцани! Не трепће. Нетакнут! Као да га трулеж није ни посетила. Пресечем се и ја, испустим свој крај и ковчег падне војнику на ногу. Он се ту био нешто заплео. Себне се, машинка опали, те кроз бутину. Могао је све да нас побије! Ко полишта! Срећу смо имали!

ЈАКОВ: А после?

РЕШАТ: Сруче се шиптарски гробари, а стигну и неки балавандери. Једва их ови из пратње одбише. А онда: цију-лију!, цију-лију!, ето и хитна! Превише га, док ми стрпасмо леш у сандук, па у кола. Везасмо га и прикуцасмо, да се не отвори!

ЈАКОВ: Видиш што ти је човек! У туђем гробљу не може ни да сатруне и оде у мајчицу земљу. Но мртав дрежди. Чека. Пати. Големим грех би био да је тамо остао.

КОНОБАР: Их, колико њих по туђим гробиштима пребива с оволике очи, ал нико нема да се побрине да их пренесе и честито сахрани.

РЕШАТ: Голема компликација.

КОНОБАР: Тако је с покојним Тошкетом увек било, па ни мртвог га не заобилази!

8. СЦЕНА

(Улази Странац. Мртвосан.)

КОНОБАР: Јесте ли одахнули?

СТРАНАЦ: Ни очи нисам свео. Док посао не завршим, не могу да тренем. Стално ме копка неки црв.

ЈАКОВ: Не брините, наћи ће се неки излаз.

СТРАНАЦ: Како ће се нађе? Где ће се нађе? Не видим!

ЈАКОВ: Човеку се у животу отвори излаз кад се најмање нада. И из безизлаза одскркну се нека вратанца ради спаса.

СТРАНАЦ: Не видим како ће се одскркну ако мртвац постоји, а село не постоји.

РЕШАТ: Још неко мртав? Ништа за то. Ја ћу га сахраним, ако плати ко господин Коста.

СТРАНАЦ: Аманет је аманет! Морам нађем Кривово!

ЈАКОВ: Ништа ви не морате. Довезли сте га на ову потресуљу и ствар сте завршили.

СТРАНАЦ: Ствар закомпликована! Не види излаз!

КОНОБАР: Све је једноставно. Ту му је ћерка и њој га предајте.

ЈАКОВ: Светлана. Она вас разрешава аманета.

СТРАНАЦ: Како може да разреши? Она нема у папир! (*Вади опет папир*) Нигде не пиши ћерка. Све моја обавеза: и сахрана и споменик.

КОНОБАР: Она преузима бригу о свом покојном оцу.

РЕШАТ: Ја ћу га сараним, где ми се каже, ал само у шиптарско да не копам!

ЈАКОВ: И ви се разрешавате аманета, у њено име.

СТРАНАЦ: Не разуми ја.

КОНОБАР: Ћерка преузима аманет до краја.

СТРАНАЦ: И пред Бог?

ЈАКОВ: И пред Богом.

КОНОБАР: Ту је и поп Милутин.

СТРАНАЦ: Мозе, али само у црква. Пред олтар. На јеванђелије ја положи рука и - новац. Остатак за све.

КОНОБАР: Светлана ће да пристане. Отац јој је.

ЈАКОВ: Ако буде при свести као јутрос.

КОНОБАР (*Мимиком зове Странаца у страну*): А колики је остатак, онако дискретно?

СТРАНАЦ: Шездесет иљада толар.

ЈАКОВ: Све је сад решено, прике. Ич да вам срце не зебе.

РЕШАТ: Ја закопам за сто долара, где ми се каже.

ЈАКОВ: Марш, рсузе! (*Сикне на Решата, овај побегне.*)

9. СЦЕНА

(Улазе Кајица и Петар занети разговором.)

КАЈИЦА: Да се скућиш. Живот да заснујеш.

ПЕТАР: Више ништа не градим на овој пустолини.

КАЈИЦА: То је мати наша. Не анатемиши је.

ПЕТАР: Курва је она, макар нам и сто пута била мати.

КАЈИЦА: Није твоје да се тиме распамећујеш. Треба децу да изродиш. Старо Грацко да не запустеје!

ПЕТАР: Касно је, чича, за мене.

КАЈИЦА: Ја ћу те оженим.

ПЕТАР: Како ћеш да ме ожениш?

КАЈИЦА. С моју кумицу!

ПЕТАР: Иди, бре! Ти се питаш!

КАЈИЦА: Кад ти кажем. Тако ће да буде.

ПЕТАР: А моја Сунчана?

КАЈИЦА: Твоја Сунчана је сад отишла у сунце, у светлост, и њој веће среће од тога нема. И она ће да вас благосиља, кад сте се нашли. Мислиш да ће да се радује ако цео век проведеш ко пустињак? Јок, брајко! Волела би она да те види живог и здравог, и срећног. Јер и она је тамо срећна, кад овде није била.

ПЕТАР: Ти све знаш!

КАЈИЦА: Само ми признај једно: је л ти прирасла за срце?

ПЕТАР: Шум букур, што веле Шиптари.

КАЈИЦА: Онда да се изљубимо, куме.

ПЕТАР: А њен пристанак?

КАЈИЦА: Не бери гајле, све је сређено!

КАЈИЦА (*Усхићено*): Светлана, душо, кажи драгичка!

СВЕТЛАНА (*Збуњена, устајући крај ковчега*): Драгичка!

КАЈИЦА: Стигао принц на коњу! Да те проси!

СВЕТЛАНА: Где је?

КАЈИЦА (*Показује на Петра*): Ево, овај младић. Ни четерес лета нема!

СВЕТЛАНА (*Зането креће према њему*): Колико сам те чекала, љубави! Где си досад био?!

(Грли га. Сви су збуњени.)

КАЈИЦА (*Конобару*): Свима пиће. Да прославимо заруке!

(Конобар раздели пиће. Сви су с чашом у руци. Кајица се испне на столицу те држи здравицу.)

КАЈИЦА: Кума Совру ће саранимо на Старограцком гробљу, онако човечански, како приличи, како наши обичаји налажу. Нико да се не брука. Ни ћерка, ни зет, па ни кумашин, то јест ја, а и човек да испуни аманет пред Богом и пред људима. Младенци да се врну у Старо Грацко, на очевину. Да отпочну живот човечански!

КОНОБАР: Јебем ти Кривово. Једном да крене и правово!

10. СЦЕНА

(Одједном се на вратима појављује Коста, мокар, блатњав, за собом вуче мртвачки ковчег. Притекну му двојица у помоћ и ковчег сместе на састављене столове, поред Софронијевог. Тајац.

*Два ковчега један поред другог.
Сви изгубљено зуре у њих.)*

ЈАКОВ *(Прекинувши тишину, провокативно)*: Откуд ви, господине Коста?

КОСТА *(Разочарано)*: Граница затворена. Ни пиле не може да прелети!

ЈАКОВ: Пропаде вам посао! Море! С вама би требало...!

КОНОБАР: Па шта ћете сад?

КОСТА: Не знам. Истиче ми дозвола.

КАЈИЦА: Можда је тако и боље.

КОСТА: Како боље?

КАЈИЦА: Тако, што ћемо заједно да их сахранимо. Оца и сина! На Старограцком гробљу! Нека су бар у смрти заједно, ако их је живот раздвојио!
Из завичаја се не може никуда!

ЕПИЛОГ

ПРЕСУДА

(Исто дворите као у Прологу, играју се деца Агим, Тодор, Дрита и Енвер.)

АГИМ *(Док остали стоје, чита пресуду)*: Веће слободног шиптарског суда донело је одлуку: Тодор Големовић, из Орловића, општина Приштина, осуђује се најпре на одузимање имовине, а затим на ускраћење грађанских права и, најзад, што је најважније, осуђује се дотични на смрт у крчани у којој је производио крч, тако да му кост од кости не остане!
(Дрити) Ти, наша нова зора, дигни високо заставу!

(Дрита подиже штап на којем је закачена невешто обојена тканина.)

(Тодору) Оптужени, јеси ли разумео пресуду?

ТОДОР: Јесам!

АГИМ: Хоћу и на шиптарском то да чујем!

ТОДОР: По!

ЕНВЕР: А последња жеља?

АГИМ: За шкије нема последње жеље! Тако ће завршити сви непријатељи шиптарског народа!

(Дрита маше заставом.)

К Р А Ј

Ниш, 2002. године